

*Rixer Ádám egyetemi adjunktus,
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Közigazgatási Jogi Tanszék*

Isteni jog és emberi törvény Káin és Ábel történetében

1. Bevezetés

Káin és Ábel esete a keresztény kultúrkörben – s tán azon túl is – egy mindenki által ismert, sajátos, köztudomású esemény. Ha azt a kérdést is feltennénk a történetre jól vagy legalább vázlatosan emlékezőknek, hogy miért lényeges tudnunk az akkor történetekről, ismerve akár az aprólékos részleteket is, az úgy valamennyi körülményét – minden bizonnyal sokféle választ kapnánk. Elfogultat, tárgyilagosat, értetlent egyaránt. A legkézenfekvőbb megoldás, ha a választ is onnan reméljük, ahol maga a történet leírásra került – azaz a Bibliából. Isten világossá teszi, hogy az általa ihletett személyek által leírt események, szituációk megjelenítése nem öncélú vagy esetleges; éppen ellenkezőleg,¹ azért lehetnek az Írás szerves alkotóelemei, mert alkalmasak arra, hogy általuk jobban megismerjük Istent, s az Ő tervét a saját életünkre.²

Jelen írás arra vállalkozik, hogy áttekintse a történet igazsággal, törvénnyel és joggal kapcsolatos tanulságait, különös tekintettel az áldozat fogalmi elemeire, Káin tetteire, annak következményeire, és az Isten által tanúsított magatartásra. Ehhez - a Bibliakutatás eredményei mellett - segítségül hívom a hatályos büntetőjogot és a jogtudomány egynémely elméleti konstrukcióját, ilyen módon is megmérve az elkövetőt és a kifejtett magatartást. Utóbbi kísérlet eredménye megmutatja az isteni jog és az emberi törvény közötti szakadékot is. A munka nem lenne teljes, ha – s ezzel visszautalok a bevezető első gondolatmenetére - nem tárna fel konkrét tanulságokat; olyan erőteljes és kihívó tényeket, melyek mindannyiunk okulását szolgálják.

¹ 2 Péter 1:19-21

² II. Timóteus 3:16-17

Lássuk magát a történetet!

“Az ember megismerte feleségét, Évát, ez fogant, megszülte Kaint, és így szólt: "Isten segítségével embert hoztam a világra. Aztán újra szült: Ábelt, a testvérét. Ábel juhász lett, Kain pedig földműves. Bizonyos idő elteltével történt, hogy Kain a föld terméséből áldozatot mutatott be az Úrnak. Ábel is áldozatot mutatott be, nyája zsenge bárányaiból, azok zsírjából. Az Úr kegyesen tekintett Ábelre és áldozatára, Kainra és áldozatára azonban nem tekintett. Ezért Kain nagyon haragos lett és lehorgasztotta fejét. Az Úr szólt Kainhoz: "Miért vagy haragos és miért horgasztod le a fejed? Ha helyesen teszel, miért nem emeled fel a fejed? De ha nem cselekszel helyesen, nem bűn van-e az ajtó előtt, mint leselkedő állat, amely hatalmába akar keríteni, s amelyen uralkodnod kell? Kain közben így szólt testvérehez, Ábelhez: "Menjünk a mezőre!" Amikor pedig a mezőn voltak, Kain rátámadt testvére, Ábelre, és agyonütötte. Ekkor az Úr megkérdezte Kaint: "Hol van a testvéred, Ábel?" Ő így válaszolt: "Nem tudom; talán őrzője vagyok testvéremnek?" Erre ő ezt mondta: "Mit tettél? Testvéred vére felkiált hozzám a földről. Ezért átkozott leszel, bujdosni fogsz a földön, amely megnyitotta száját, hogy beigya kezedből testvéred vérének. Ha műveled a földet, nem ad neked termést. Hontalan és bujdosó leszel a földön." Kain így szólt az Úrhoz: "Túl nagy a büntetésem ahhoz, hogy el tudjam viselni. Lám, ma elűztél a föld színéről és el kell rejtőznöm előled, hontalan és bujdosó leszek a földön, s bárki, aki rám talál, megölhet." Az Úr azt válaszolta: Semmi esetre. Aki Kaint megöli, annak hétszeresen kell lakolnia. Az Úr jelet tett Kainra, hogy senki, aki találkozik vele, meg ne ölje. Kain azonban elbujdosott az Úr színe elől, és Nod földjén, Édentől keletre telepedett le. Kain megismerte feleségét, az fogant, és Hénochot szülte. Várost épített, és azt fiáról Hénochnak nevezte. Hénoch fia Irád lett. Irád fia Mechujael, Mechujael fia Metusael, Metusael fia pedig Lámech.” (1 Mózes 4:1-18)

A kertből való kiűzetésük után Ádámnak és Évának két gyermeke születik: a földműves Káin és a pásztor Ábel. A Káin névnek köze lehet a kovácsmesterséghez – ezt majd leszármazottai művelik, főleg Tubalkain. A Káin név hasonlít a qana igére („teremteni”, „megszerezni”). Ezt a szót használja Éva a 4.1-ben, amikor azt mondja, Isten segítségével szülte fiát. Az Ábel héber szó, amely olyasmit jelent, ami gyorsan elmúlik. A Prédikátorban „hiúságnak” fordítják. Rövid életére utal, hiszen fivére megölte. Azt is kifejezi, hogy Ábelnek nem voltak utódai, senki nem folytatta nevét.³

³ Pat és David Alexander: Kézikönyv a Bibliához. Scolar Kiadó, Bp., 2001. - 121. o.

A kellő időben mindketten áldozatot mutatnak be Istennek, aki Káinét elfogadja, Ábelét nem. Maga a Mózes I. könyvében található történet Isten ezen döntését nem indokolja. Szerencsés módon azonban nem maradunk magyarázat nélkül, az Újszövetség ad magyarázatot kérdésünkre: “Ábel a hittől vezetettve mutatott be értékeőbb áldozatot, mint Káin, és kapott bizonyosságot igaz voltáról, mert az Isten maga tett áldozati ajándékairól tanúságot. Hite által még holtában is beszél.” (Zsid. 11:4) Tehát nem a felajánlott dolog, hanem a hite miatt fogadja el Isten Ábel áldozatát. Káin keserű megbántódása merőben más lelkiséget mutat. A későbbiekben a próféták nem győzik hangoztatni, Istent nem lehet csak áldozatokkal szolgálni. Ő azt akarja, hogy az áldozatot bemutató „helyesen is cselekedjék”.⁴ Az igazi – tehát Istennek tetsző - hit nem választható el a helyes cselekedettől.⁵

Látjuk, ahogyan Káin dühös lesz és keserű; válasz nélkül engedi el a füle mellett Isten gyengéd figyelmeztetését és az ellen fordul, aki felett túlhatalma lehet. Testvére válik féltékeny haragja céltáblájává. Felkiáltójelként horgad előttünk ez a mozzanat: félelmetes látni, hogy csak egy aprócska lépés választja el a lázadást a vérontástól, a józan alázat hiányát az esztelen öldökléstől. Isten válasza egyszerre következetes és szerető: nomád életre kárhóztatja a vétkest, de megóvja attól, hogy bárki is megölje.⁶ A 17-től 24-ig terjedő versek felsorolják Káin néhány leszármazottját és bemutatják a civilizáció kezdeteit. Hénoch építi az első várost, utódai megtanulnak zenélni – és élvezik azt -, valamint vassal és bronzsal bánni. De a praktikus készségek elsajátítása nem párosul erkölcsi fejlődéssel. Lámechnek két felesége van. Az ezzel járó fájdalom és gond túlságosan is világos a későbbi történetekben. Ő ráadásul dicsekszik azzal, hogy embert ölt – ezzel túltesz Káinon is.⁷ A 4. fejezet 25. versében felcsillan a remény: Ádámnak és Évának fia születik, Szet, és az emberek elkezdik „Isten nevét segítségül hívni”.⁸

Ezen a ponton érdemes visszautalnunk Ádám és Éva történetére, jelezve a párhuzamosságokat és a ciklikusan – az emberi történelemben később is – ismétlődő szituációkat; egyúttal kiinduló történetünket is egy szélesebb, üdvtörténeti perspektívába állítva:

⁴ 1 Mózes 4:7

⁵ Pat és David Alexander: Kézikönyv a Bibliához. Scolar Kiadó, Bp., 2001. - 120. o.

⁶ Pat és David Alexander: Kézikönyv a Bibliához. Scolar Kiadó, Bp., 2001. - 120. o.

⁷ Pat és David Alexander: Kézikönyv a Bibliához. Scolar Kiadó, Bp., 2001. - 122. o.

⁸ Pat és David Alexander: Kézikönyv a Bibliához. Scolar Kiadó, Bp., 2001. - 122. o.

„Az Isten és ember közötti szakadás, vagyis a bűn szakadást hozott létre az emberi társadalom tagjai között is, már a paradicsomtól, az első emberpártól kezdve. Alighogy elkövették a bűnt, Ádám nem vállal többé közösséget azzal, vádolja azt, akit Isten segítségül adott neki (2:18), aki „csont a csontjából, hús a húsából” (2:23); és a büntetés szentesíti ezt a szakadást: „Epekedni fogsz férjed után, az meg uralkodik rajtad” (3:16). A következőkben ez a szakadás kiterjed Ádám gyermekeire is: íme Ábel meggyilkolása (4:8), aztán az erőszak és az erősebb törvényének az uralma, amit Lámech vad éneke dicsőít (4:24). Figyelemreméltó, hogy az első bűn elbeszélése sem fejeződik be anélkül, hogy az ember egy reménysugarat kapna. Kétségtelen, hogy az a szolgaság, amelyre önmagát ítélte – azt remélve, hogy függetlenségét szerzi meg – önmagában véve végleges; a bűn, amely egyszer a világba lépett, elszaporodik, és sokasodásának mértékében csökken az élet, míg csak a vízözön egészen meg nem szünteti (Ter. 6:13). Mivel a szakadás kezdeményezése az embertől indult el, világos, hogy a kiengesztelődés kezdeményezése csak Istentől jöhet. Isten sejteni engedi, hogy egy napon kezdeményezni fog (3:15). Isten jósága, amelyet az ember megvetett, végül is felülkerekedik: ez a jóság majd „legyőzi a rosszat jóval” (Rómaiakhoz 12:21). Mindenesetre a Teremtés már megmutatja ennek a jóságnak a működését: az egyetemes büntetésből és erkölcsi romlásból kimentí Noét és családját (Ter. 6:5-8), hogy velük egy új világot teremtsen (8:17;21)”.⁹

2. A két fiú ellentéte

Kétféle embert ismerek. Az egyik utánoz, felnőttet, mindent. A másik gyűlöli a felnőtteket, kiáltozva lázad. Melyikből lesz híres ember? Kizárólag az előbbiből, hisz a hírnév legtöbbször tehetség kérdése, s a keserűség rongálja a tehetséget. Előbb – rövid időre - megfényesíti, majd hirtelen elapasztja, mint a gyertyafényt az oxigén-hiány... Minden eredetiség forrása az utánczás, a követve tanulás. Leonardo művészete nem egyéb mint mesterei iránti alázata, mely alkalmassá tette arra is, hogy megint mások őt kövessék. Csak a mímelő, a tapasztalatgyűjtők képesek fenntartani a világ körforgását; kicsit eltérve, félreértve, lázadónak álcázva – mégis alázatosan. Teremtett világokat lehetetlen egyetlen mozdulattal söpörni félre, a véső mozdulata mindig értelmetlen, ha csak egyszer sújt le. Gyakorolj és szenvedj, érts és láss! Szomorúságot arat, aki a pillanatnak vet.

⁹ Stanislas Lyonnet: Bűn (szócikk). In: Biblikus Teológiai Szótár, Szent István Társulat, Bp., 1986.; 166. o.

A legtöbb írásmagyarázat - meglepő módon, s kissé célt is tévesztve - Káin és Ábel konfliktusát (is) igyekszik körüljárni, gyakran lehetséges "mögöttes" okok taglalásába bocsátkozva, valamifajta titkos tudás révületében. Ez a kutatási irány számos esetben vezet Ábel felelősségének – büntetőjogi kifejezéssel élve: sértetti közrehatásának – felvetéséhez, s ezzel párhuzamosan Káin szorgos mentegetéséhez. Ez a vizsgálódás érdekesnek nevezhető ugyan, ám erőltetése és eredménycentrikus - a konkrét, történeti lehetőségeken felülemelkedő – túlhajtása könnyen elterelheti figyelmünket a lényegesebb kérdésekről, melyeket Isten nem véletlenül írt le és emelt ki – mindannyiunk okulására. Kényes egyensúly ez; néha a – valós - történeti háttér ismerete közelebb segít a lelki üzenet megértéséhez, néha azonban – különösen ha öncélú fejtegetésekbe torkollik – távolabb visz attól.

Az egyik legelterjedtebb megközelítés szerint a "mitikus" történet mögött – a két testvérben megtestesülő – állattenyésztő és földművelő kultúrák érdekellentéte áll. A kánaáni területre bevándorló, főleg állattenyésztő zsidó törzsek egyébként később ezzel az elbeszéléssel akarták igazolni, egyrészt azt, hogy mint Isten előtt kedveseknek övük a terület, másrészt azt, hogy az őslakosság elűzése és nomád életmódra kényszerítése jogos bosszú Ábelért. Más elképzelés szerint a bevándorló zsidó törzsek a nomadizáló keniták csavargó életét igyekeztek Isten Káint sújtó átkával magyarázni. Egyes magyarázatok szerint az Istentől Káinra süttött bélyeg ("letörölhetetlen") esetleg a környező népek tetoválási szokására utal".¹⁰

Káin és Ábel konfliktusának "valódi" okait, előzményeit, lehetséges körülményeit számos neves szerző is igyekezett hihető magyarázattal megalapozni. Philónon, a Krisztus utáni I. századi zsidó újplatonistától kezdve, Josephus Flaviuson át a Korán, illetve számos iszlám, zsidó és keresztény monda és kommentár vállalkozott arra, hogy túllépjen a Biblia kínálta kapaszkodókon, vagy éppen azok felhasználásával teremtsen olyan értelmezési lehetőségeket/lehetséges "megoldásokat", amelyek nyilvánvalóan nem igazolhatóak teljes bizonyossággal. Ezek közös pontja, hogy azokat az ősi ösztönöket állítják magyarázataik középpontjába, melyek akkor, s azóta is a leggyakoribb és legnyilvánvalóbb szétfeszítői voltak bármifajta közösségi vagy családi kapcsolatnak.

Így – ezek között – erőteljesen képviselteti magát a fiú vágya az apai elismerésre és a féltékenység és irigység testvérel szemben. Hasonlóan előkelő helyen szerepel az

¹⁰ Gecse – Horváth: Bibliai Kislexikon. Kossuth, 1978., 123. o.

értelmezések között a Káinon eluralkodó birtoklási vágyra történő hivatkozás, amely a Példabeszédek 28:22-t (“Siet a marhakeresésre a gonosz szemű ember”) is kifejezetten Káinra vonatkoztatja. A testvérvizsoly harmadik okaként a Szentély helye miatti esetleges vitát említik, amennyiben a testvérek azon vitakoztak volna, hogy hol is kerüljön felállításra az áldozat bemutatásának helye (erre vonatkozna – ebben a megközelítésben a Mikeás 3:12). A negyedik magyarázat szerint az összeütközés valódi kiváltó oka, s Káin elhajlásának mozgatórugója egy asszony iránti szerelem lehetett.

Nem csupán a teológia és társtudományai képviselőit készítette elemzésekre és továbbgondolásra Káin és Ábel fatális esete. A mélylélektan történetében a magyar Szondi Lipót a családi tudattalan felfedezőjeként szerepel. Vizsgálatai alapján megállapította, hogy egyes családokban generációkon keresztül a „káini” hajlamok, gyilkos indulatok és sorsok ismétlődnek.¹¹ Elméletében a „kényszersorsok” mellett, a „választott sors” lehetőségét sem zárja ki teljesen. Ehhez a „mózesi” felemelkedéshez – Szondi koncepciója szerint – a sorsanalitikus terápia adhat segítséget. A családfakutatással, a személyiség gyökértényezőinek (Szondi-tesztel végzett) feltárásával válik esetleg lehetővé a beteg, és káini bűnöket elkövető személyiség számára sorsválasztás. A sorsanalízis elméletének és terápiájának néhány lényeges alapelvét a modern pszichoterápia, a szociálpszichológia és a genetika vitathatónak tartja, de a Szondi-tesztet a pszichiátriában és a bűnözők személyiségének vizsgálatánál – más vizsgálati módszerekkel párhuzamosan – rendszeresen alkalmazzák.

3. A törvény, mint jog és igazság egyesítője

Az igazság hétköznapi, filozófiai és biblia fogalma jelentős eltérést mutat. Hétköznapi értelemben az a kijelentés lesz igaz, amely tartalmát tekintve megfelel a kézzel fogható, szemmel látható vagy más módon megtapasztalható valóságnak, filozófiai értelemben pedig – leegyszerűsítve - azon kritériumok összessége, amelyek alapján eldönthetjük, hogy egy adott kijelentés igaz vagy hamis.¹²

Az igazság bibliai fogalma részben más, részben pedig a filozófiai megközelítés konkretizálása, mert egy hitbéli tapasztalaton: az Istennel való találkozáson – és tegyük hozzá; kapcsolaton – alapul. Lényeges, hogy az igazság bibliai fogalma is jelentős

¹¹ Szondi Lipót: Káin, a törvénszegő; Mózes, a törvényalkotó. Gondolat, Budapest, 1987.

alakváltozáson megy át; az Ószövetségben az igazság mindenekelőtt a szövetséghez való hűség, amely az Újszövetségben “a Krisztusban összpontosuló kinyilatkoztatás teljességévé válik”.¹³

A héber 'aman ige, amelyből az 'emét (igazság) szó származik, elsődlegesen azt jelenti, hogy valami szilárd, biztos, hiteltérdemlő. Az Ószövetségben gyakran Isten 'emétjeként jelenik meg, általában népe érdekében történő közbeavatkozásai esetében, s ilyenkor Isten hűségéként fordítandó (pl. Zsolt. 31:6; Ézsaiás 49:7).¹⁴ Az emberekre vonatkoztatott jelző is valamennyi esetben a hűséget és megbízhatóságot hivatott jelezni (Kiv. 18:21; Neh. 7:2), azzal, hogy mindkét idézett igehely hozzáfűzi a minősítéshez – mintegy további magyarázatképpen – az “istenfélő” jelzőt is¹⁵, meghatározva a hűség erkölcsi alapértékét és irányát.

Isten uralkodik a világon, s így az embereken is; Ő az aki mindent átlát és mindenkit megítél (Jer. 11:20; 17:10). Isten jogalkotó és jogalkalmazó “funkciója” elválaszthatatlanul olvad össze.

A nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege római jogi és erkölcsi alapelvei egyként megvalósulnak a történetben (számonkérhetőek a “történeten”). Mind a helyes/helytelen binaritás megjelenítésére, mind pedig az elvárttól eltérő magatartás (jog)következményeinek világos kinyilvánítása megtörténik Isten részéről – már Káin ölési cselekményét megelőzően -, amennyiben világos intelmet intéz Káinhoz, továbbá az Ádámmal és Évával történtek – a kiűzetés okai és körülményei – is világossá tették/tehettek Káin számára, hogy Isten intelmének figyelmen kívül hagyása a vele való kapcsolatban is szükségképpen törést eredményez.

A héber Tórah szónak tágabb és nem annyira szigorúan jogi az értelme, mint a görög Nomosnak, amellyel a Septuaginta fordította. Olyan “tanítást” jelöl, amelyet Isten adott az embereknek magatartásuk szabályozására. Mindenekelőtt arra a törvénygyűjteményre vonatkozik, amelyet az Ószövetség Mózesrel kapcsolt össze. Az Újszövetség a kifejezésnek erre a judaizmusban kialakult klasszikus értelmére támaszkodva “a Törvény”-nek nevezi azt az egész rendet, amelynek ez a törvényhozás volt az alapköve (Róma 5:20), ellentétben a

¹² Filozófiai Kisenciklopédia – Kossuth, 1993.; 156. o.

¹³ Ignace de la Potterie: Igazság (szócikk). In: Biblikus Teológiai Szótár, Szent István Társulat, Bp., 1986.; 553-554. o.

¹⁴ uo.

¹⁵ i. m. 555. o.

kegyelem Jézus alapította uralmával (Róma 6:15; János 1:17); beszél viszont “Krisztus Törvényéről” is (Galata 6:2). A két Szövetséget a keresztény teológiai nyelv azzal is megkülönbözteti egymástól, hogy az egyiket “régi törvénynek”, a másikat “új törvénynek” nevezi. Ezenkívül létezik még a “természettörvény” rendje (Róma 2:14), a két renden kívül élő emberek számára. Mindhárom “üdv történeti” formát ugyanaz a kifejezés írja le és egyúttal fogja is össze; a törvényé.¹⁶

A Teremtés 1-11 fejezetei (és a csekély számú párhuzamos hely) szemléletesen ábrázolják azt a vallási rendet, amelyben az emberek az ígéretes (Ábrahám és a Pátriárkák) és a Törvény (Mózes) döntő korszakáig éltek. Az ember kezdettől fogva szembe találja magát egy pozitív paranccsal, amely kifejezi Isten “akaratát” (I. Mózes 2:16); éppen ebben áll a Paradicsom próbatétele, és e parancs áthágásának lesz következménye, hogy a halál belép a világba (I. Mózes 3:17; Róma 5:12). Következésképpen világos, hogy Isten nem hagyta törvény nélkül az embert. Van erkölcsi szabálya; Isten erre emlékezteti Káint (I. Mózes 4:7), és ezt szegi meg a vízözön nemzedéke (I. Mózes 6:5). Vannak vallási parancsok is, amelyeket Noé együtt kap az isteni szövetséggel (I. Mózes 9:3-6), és vannak az akkori emberek által végzett kultikus szertartások is (I. Mózes 4:3; 8:20). Az emberek aszerint igazak (4:3; 5:24; 6:9) vagy gonoszok (4:4; 6:5; 11:1-9), hogy milyen magatartást tanúsítanak eme embrionális törvény iránt.¹⁷

4. Az áldozat szerepe és jelentősége az Ószövetségben, illetve a konkrét történetben – s ami mindebből következik

Káin és Ábel történetét mindaddig nem érthetjük meg igazán, amíg nem látjuk tisztán az áldozat, ill. a különféle áldozati formák tartalmát, jelképes jelentését.¹⁸ Ezek összefoglalását 3Móz 1-7. fejezeteiben találjuk.

A történet szempontjából a bűnért való áldozat és a hálaáldozat bír jelentőséggel. Ezek indítékuk és formájuk tekintetében egyaránt eltértek egymástól. A bűnért való áldozat a bűn felismerésén, a bűntudat kialakulásán és a bűnösség nyilvános elismerésén alapult. Akinek a lelkében mindez meggyőződéssé érett, annak egy ép, hím állatot (rendszerint bárányt) kellett

¹⁶ Pierre Grelot: Törvény (szócikk). In: *Biblikus Teológiai Szótár*, Szent István Társulat, Bp., 1986.; 1346-1347. o.

¹⁷ Pierre Grelot: Törvény (szócikk). In: *Biblikus Teológiai Szótár*, Szent István Társulat, Bp., 1986.; 1347. o.

áldozatként bemutatnia. Ezzel jelképesen, de érdemben kifejezte az „Istennek ama Bárányába” (Ján 1,29) vetett hitét, aki tökéletes tiszta és romlatlan s aki mint Megváltó, helyettes áldozatával és halálával megmentheti a bűnbánó bűnöst a bűn jogos büntetésének hatálya alól. A hálaáldozat - az előbbtől eltérően - az Isten sokféle földi áldása fölött érzett öröm és hála kifejeződési formája volt, és elsősorban termények, élelmiszerek formájában került bemutatásra, mint amelyek az isteni gondviseléstől rendelt termő erők gyümölcsei.¹⁹

A történet szerint – amennyiben ezeket az áldozati formákat visszavetítjük a jelen tanulmány tárgyát képező történetre - Ábel az előbbi, Káin az utóbbi formában mutatott be áldozatot. Látszólag kézenfekvő, hogy ki-ki a maga foglalkozása szerint vitt állatot vagy terményeket az Úr színe elé. Azonban az áldozat mibenlétének és formájának jelképes jelentése volt, így - amennyiben ez igényként merült volna fel - egymás között cserélhették volna Istennek szánt felajánlásait. A megváltás lényegét, a helyettesítés eszméjét magukban hordozó áldozatok kezdettől fogva ismertek voltak, akkor is, ha rendszerezett formában csak jóval később, Mózes korában kerültek lejegyzésre.²⁰ Isten egyetlen nemzedéket sem hagyott bizonytalanságban az üdvösség útja felől! Már Ádám és Éva is ismerték a megváltás ígértét és az erre emlékeztető áldozatot (1. 1Móz 3,15).²¹ A Szabadítóra vonatkozó ígértet és az áldozati rendszert áthagyományozták utódaikra, akik - az életkorokat figyelembe véve - hosszú évszázadokon keresztül első kézből ismerhették meg a teremtés, bűneset és evangélium szavait. Ádám és Éva első gyermeke, Kain, nevében is hordozta az Istenhez visszatérő ember reménységét: „Nyertem férfiat az Úrtól v. Urat” (1Móz 4,1).²²

Káin és öccse, Ábel minden jel szerint eltérő indíttatásból követték szüleik hitét. Ábel áldozata - hite és őszintesége miatt - Isten szemében becsesebb volt Kainénál (Zsid 11,4), amit az idősebb testvér féltékenyen vett tudomásul (1Móz 4,5). Míg tehát Ábel áldozata a bűnösség, a megváltásra szorultság tudatát fejezte ki, addig Káin lelkében csupán hála élt - ha

¹⁸ <http://biblia.biblia.hu/bibliaismeret/Kain> es Abel

¹⁹ <http://biblia.biblia.hu/bibliaismeret/Kain> es Abel

²⁰ Arra, hogy a később írásba foglalt rendelkezések korábban, kezdettől is hatályban voltak, más példákat is találunk a Bibliában Az özönvíz előtt Isten úgy rendelkezett, hogy a „tisztának” mondott, áldozat és később fogyasztás céljára használható állatokból 7-7 db-ot vigyen Noé a bárkába, míg a tisztátalanokból 1-1 párt a faj fenntartása céljából. Noha csak 3Móz 11. fejezetében olvashatjuk a két csoport tételes leírását, nyilvánvaló, hogy már Noé számára is ismert kategóriák voltak.

Noha szintén csak Mózes korában kerül írásba foglalásra a Tízparancsolat, de már előbb is találkozunk olyan hivatkozásokkal, hogy pl. a házasságtörést vagy a szombati nyugalom parancsának megszegését súlyos bűnnek tekintették (l. pl. Ábrahám és Gérár királya: 2Móz 20,2-9; Potifárné és József: 1Móz 39,9; ill. a zsidó nép a törvényadás előtt: 2Móz 16,23) stb.

²¹ <http://biblia.biblia.hu/bibliaismeret/Kain> es Abel

élt egyáltalán -, de hiányzott a bűnfelismerés és a bűnbánat. Ha Isten mindezzel együtt elfogadta volna az elsőszülött fiú áldozatát, akkor ebben a végzetes tévedésében erősítette volna meg. Így tehát elsősorban éppen Káin érdekét szolgálta az az elutasítás, amit ő nem tudott sem megérteni, sem feldolgozni.²³

Isten látta a torz, helytelen reakciókat, amelyek az elutasítás nyomán ébredtek Káin lelkében, és megpróbálta megakadályozni azok kibontakozását: „És monda az Úr Káinnak: Miért gerjedtél haragra, és miért csüggesztéd le fejedet? Hiszen, ha jól cselekszel, emelt fővel járhatsz; ha pedig nem jól cselekszel, a bűn az ajtó előtt leselkedik, és reád van vágyódása; de te uralkodjál rajta” (1Móz 4,6-7).²⁴ Ezek a szavak a figyelmeztetésen túl az élet egyik legfőbb értékére irányítják a figyelmet: „emelt fővel járni”. Ez a becsület, igaz élet legfőbb jutalma, amit rendszerint csak akkor becsülünk valódi értéke szerint, amikor már elveszítettük. Ugyanakkor a kísértés természetét is érzékletesen fejezik ki ezek a szavak: „az ajtó előtt leselkedik”, hogy az első adandó alkalommal besurranjon az életünkbe, és megfertőzze, tönkretégye azt. Sátán nem nyíltan támad, mert akkor könnyebb lenne elutasítani. Isten látta, hogy a belső békétlenség, a harag, amivel Káin is küzdött a lelkében, kifejezetten melegágya a rossz, helytelen döntéseknek. Erre kívánta figyelmeztetni Ádám és Éva első gyermekét, de hasztalan.

Isten óvása, figyelmeztetése ellenére is bekövetkezett az újabb bűn, még hozzá a legkirívóbb formában - gyilkosság, testvérgyilkosság formájában. Milyen megrázkódtatás lehetett Ádámnak és Évának látni, hogy egyik fiuk meghal a másik kezétől! Ekkor érthették meg azt, amit máig is sokan hitetlenkedve fogadnak: látszólag jelentéktelen volt az első engedetlenség, mégis alkalmas volt arra, hogy megnyissa a zsilipeket a rossz áradata előtt, ami egyre rohamosabban burjánzott el, mint egy „gazdag lombozatú vadfa” (Zsolt 37,35). Nem kellett hozzá sok idő, csupán egyetlen emberöltő, és máris a legsúlyosabb formában jelent meg a bűn!²⁵

Miért ölte meg Káin Ábelt? Mi az, ami az ő számára is igazolhatott egy ilyen súlyos tettet? A Biblia válasza leleplezi a bűn irracionális, értelmetlen és méltánytalan voltát: „Mivel az ő cselekedetei gonoszok voltak, a testvéréé pedig igazak.” (1Ján 3,12) Azaz nincs válasz,

²² <http://biblia.biblia.hu/bibliaismeret/Kain> es Abel

²³ <http://biblia.biblia.hu/bibliaismeret/Kain> es Abel

²⁴ <http://biblia.biblia.hu/bibliaismeret/Kain> es Abel

²⁵ <http://biblia.biblia.hu/bibliaismeret/Kain> es Abel

nincs logikus magyarázat. A rossz egyszerűen nem tudja elviselni a jó jelenlétét (vö. 2Tim 3,12).²⁶

Isten következetes, a körülményektől és az adott személy „érdemeitől” független mentő szándékát bizonyítja, hogy Káint nem csupán előzetesen figyelmeztette és próbálta visszatartani, hanem a tett elkövetése után sem hagyta magára. Az első emberpárhoz hasonlóan őt is tapintatos kérdéssel kereste meg, olyan kérdéssel, amivel gondolkodtatni és a lelkiismeretét ébresztgetni kívánta: „És monda az Úr Káinnak: Hol van Ábel, a te atyádfia?” (1Móz 4,9/a) Kain azonban nem tört meg, hanem pimasz, cinikus, hazug, elutasító választ adott: Csak akkor mutatott némi sajnálkozást, amikor bűnbánat hiányában elhangzott fölötte a számkivetés ítélete: „Akkor mondta Káin az Úrnak: Nagyobb az én büntetésem, hogysen elhordozhatnám.” (1Móz 4,13) Ez a sajnálkozás azonban egyértelműen nem a tettének, hanem a tette következményének szólt. Nem az elkövetett és jóvátehetetlen bünt, testvére halálát fájlalta, hanem saját magát sajnálta a büntetés hallatán.²⁷

5. Káin és tette a hatályos büntetőjog mérlegén

5.1. A tett

A nálunk széles körben elterjedt felfogás szerint a bűnösség a társadalomra veszélyes cselekmény és az elkövetője közti pszichikus viszony, amelynél fogva a cselekmény az elkövetőnek felróható.²⁸ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban Btk.) 10. § (1) bekezdése értelmében bűncselekmény az a szándékosan vagy - ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti - gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli. A Btk. 13. §-a alapján szándékosan követi el a bűncselekményt, aki magatartásának következményeit kívánja, vagy e következményekbe belenyugszik. Ismerve Káin lelkiállapotát az ölési cselekményt megelőzően, illetve hajlíthatatlan, megbánás nélküli hozzáállását azt követően; alappal következtethetünk arra, hogy itt fel sem merülhet a gondatlan alakzat lehetősége.

²⁶ <http://biblia.biblia.hu/bibliaismeret/Kain> es Abel

²⁷ <http://biblia.biblia.hu/bibliaismeret/Kain> es Abel

²⁸ Nagy – Tokaji, 88. o.

A szándékosságnak van egy tudati, másrészt egy akarati-érzelmi oldala, annak ellenére, hogy a Btk. csak ez utóbbiról tesz említést.²⁹ Ahhoz, hogy valamit kívánhassunk, vagy valamibe belenyugodhassunk, azt fel kell ismernünk, illetőleg – legalábbis mint lehetőséget – előre kell látnunk. Ezért a szándékosság fogalmához értelemszerűen hozzátartozik a tudati oldal is. A tények tudata szempontjából a szándékosságnak az objektív tényállási elemeket megvalósító életbeli jelenségeket kell átfognia. Az elkövetőnek az objektív tényállási elemeket megvalósító tényeket – azonban csupán - abban az absztrakciós fokban kell ismernie, ahogyan ezek az elemek a törvényi tényállásban szerepelnek. Az emberölés [Btk. 166. § (1) bek.] megvalósulásához elegendő pl. arról tudni, hogy a passzív alany élő ember.³⁰

A törvény – amint arra már utaltam - a szándékosság két fajtáját különbözteti meg egymástól. Közülük az egyenes szándékot (*dolus directus*) a kívánás, míg az eshetőleges szándékot (*dolus eventualis*) a belenyugvás jellemzi. Az utóbbi, mint a bekövetkezéssel szembeni közömbösség, akkor is fennforog, ha az elkövető szívesebben venné, ha a következmény elmaradna, de ez részéről pusztán megalapozatlan óhaj.³¹ Káin vonatkozásában az eshetőleges szándékot sem zárhatjuk ki ítéleti bizonyossággal, ám az eset körülményeinek gondos mérlegelése alapján nagyobb a valószínűsége a minden lényeges mozzanat vonatkozásában tudatos és számító magatartásnak, melyet leginkább az álnok szavunk képes nyelvileg visszaadni.

Az emberölés és a halált okozó testi sértés elhatárolása szempontjából a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvében megjelölt tárgyi és alanyi körülmények vizsgálata alapján kell jogi következtetést levonni arra nézve, hogy az elkövető szándéka a sértett életének a kioltására, avagy testi sérülés okozására irányult-e.³²

A már említett 166. § (1) bekezdése értelmében: „Aki mászt megöl, büntettet követ el, és öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”. A tényállásnak azonban nem csupán alapesete, hanem számos minősített esete is van, amelyek büntetési tétele – a (2) bekezdés alapján - tíz évtől tizenöt évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha az emberölést a) előre kitervelten, b) nyereségvágyból vagy c) más aljas indokból, illetőleg

²⁹ Nagy – Tokaji: A magyar büntetőjog általános része. JATEPress 1994., 52. o.

³⁰ Nagy – Tokaji, 53. o.

³¹ Nagy – Tokaji, 52. o.

³² BH 2002. 214. I.

célból, illetve d) különös kegyetlenséggel, esetleg e) hivatalos személy vagy külföldi hivatalos személy ellen, hivatalos eljárása alatt, illetőleg emiatt, közfeladatot ellátó személy ellen, e feladatának teljesítése során követik el. Az ügy egyik érdekessége, hogy mindegyik említett minősített eset megállapításához találunk elegendő bizonyítékot, még az e) pont alatti esetben is tartható lenne az az álláspont, amely szerint Ábelt éppen hivatalos, illetve sajátos „közfeladatot” megvalósító tevékenysége – az áldozati ajándék bemutatása – miatt érte a támadás.

Felmerülhet – elvi lehetőségként – az emberölés privilegizált esete is, amennyiben a Btk. 167. §-a kimondja, hogy „Aki mást méltányolható okból származó erős felindulásban megöl, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”. Lényeges azonban, hogy az erős felindulásban elkövetett emberölés speciális büntetőjogi megítélésének feltétele az ölési szándék kialakulásának méltányolható volta, és a cselekmény rögtönössége. A fiziológiai, vagy patológias eredetű indulat, érzelmi fellobbanás (affektus) tudatszűkítő hatása az,³³ ami a büntetőjog szempontjából jelentőséggel bír. Az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapítására a fiziológias affektus adhat alapot. Az indulat ebben az esetben ép lélektani alapon alakul ki. A privilegizált eset megállapításának feltétele, hogy az erős felindulás erkölcsileg (nagyon lényeges!) méltányolható okból származzék. További feltétel, hogy a méltányolható ok az elkövetőn kívüli, külső körülmény legyen.³⁴

A Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvében is rögzítette, hogy a jelentéktelen sérelmet követő túlméretezett indulatkitörés - méltányolható ok hiányában - nem alapozza meg az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapítását. Az erős felindulás megállapíthatóságának alapfeltétele, hogy az ne csupán a terhelt bensőjéből, pszichéjéből fakadjon, hanem azt valamely külső ok váltsa ki. Isten Ábel áldozatára tekintő döntése pedig nyilvánvalóan nem tekinthető ilyennek.

³³ BH2002. 214. II.

³⁴ BH2001. 461. Az erős felindulásban elkövetett emberölés esetében az indulat méltányolható okból keletkezésének a megállapítása szempontjából vizsgálni kell az elkövető és a sértett között fennálló érzelmi viszonyt, valamint a korábbi és az elkövetést közvetlenül megelőző cselekményeket, ezek ismeretében kell állást foglalni, hogy az ép lélektani alapon kialakult intenzív indulat az elkövetőn kívül álló ok hatására jött-e létre, és hogy az erkölcsileg bizonyos fokig menthető-e.

BH1998. 160. I. Az emberölésnek erős felindulásban elkövettként minősítését kizárta teszi, ha az elkövető az őt ért sérelem és az ölési cselekményt megvalósító véghezvitel közötti időben olyan célszerű és logikus magatartást tanúsított, amelynek folytán nem vonható le olyan következtetés, hogy az indulata olyan mértékű volt, mely a tudatát elhomályosította.

Kérdésként merül fel, hogy vajon Káin „csupán” embert ölt-e, vagy ezen felül egyéb bűncselekményt is elkövetett? E probléma az egység vagy halmazat dilemma eldöntése révén oldható fel. Bűnhalmazat az, ha az elkövető egy vagy több cselekménye több bűncselekményt valósít meg, és azokat egy eljárásban bírálják el.³⁵ A 85. § (1) és (2) bekezdése alapján bűnhalmazat esetén egy büntetést kell kiszabni, a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények büntetési tételei közül a legsúlyosabb alapulvételével. Érdemben az emberölés mellett az Istennel szembeni hányaveti, arrogáns viselkedés róható fel Káinnak, amennyiben ez egy tudatos megtévesztő magatartást is megjelenít. Lényeges leszögezni, hogy a megtévesztés, hazugság vagy rebellis alapállás – ha egyébként nem illeszkedik valamely tényállás keretei közé – önmagában nem valósít meg bűncselekményt a hatályos jogszabály alapján. Talán még a Btk. 140. § (1) bekezdésében szabályozott büntetendő magatartás áll a legközelebb Káin tettehez, amennyiben „Aki olyan tömegzavargásban vesz részt, amelynek közvetlen célja, hogy a) az Országgyűlést, b) a köztársasági elnököt, c) a Legfelsőbb Bíróságot, d) a Kormányt alkotmányos jogköre gyakorlásában erőszakkal vagy ezzel fenyegetve akadályozza, vagy intézkedésre kényszerítse, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő; a tömegzavargás szervezője vagy vezetője öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Lényeges, hogy a (2) bekezdés alapján a lázadás előkészülete is büntetendő. A káini történet esetében a lázadás elszenvedője maga Isten, akit – az egyik lehetséges értelmezés szerint - abban próbál megakadályozni, hogy a továbbiakban is „Ábel áldozatára tekintsen”. Isten észlelte a lázadásra irányuló előkészületet; még a tragikus esemény előtt félreérthetetlen módon arra inti Káint, hogy tartózkodjon felömlő indulatai szabadon engedésétől.

Továbbra is állítva, hogy hazugság – függetlenül a hatályos szabályozástól – bűn, Káin cselekménye első szemrevételezés alapján heterogén anyagi halmazatnak minősülhet, amennyiben több cselekményével több különböző diszpozíciót valósított meg (először ölési cselekményt realizált, utóbb pedig egy hazugsággal kívánta leplezni ezt a cselekményt). A ma divatozó büntetőjogi dogmatika alapján a halmazat megállapítását általában kizárja, ha a tényállások között szükségszerű kapcsolat van.³⁶ Ennek megfelelően látszólagos anyagi halmazatról beszélünk, ha az egyik cselekmény megvalósulása valamely okból kizárja a többi

³⁵ Btk. 12. § (1)

³⁶ Nagy – Tokaji, 160. o.

megállapítását. Ilyen sajátos ok a magatartás ún. büntetlen utócselkmény jellege, amennyiben "(...) az elkövető utócselkményre azért kényszerül, mert a jogszerű magatartás az önfeljelentés veszélyét jelentené".³⁷

E problémakörhöz kapcsolódóan nyomatékosan és ismételten meg kell jegyezni, hogy a hatályos büntető-, illetve szabálysértési jog a hazugság, megtévesztés, arrogáns fellépés stb. tényállásokat nem szabályozza, miközben ezek bűn jellege – a következményekkel egyetemben - világosan kiolvasható a Bibliából.³⁸ Úgyszintén eltérést fedezhetünk fel a hatályos büntető-eljárásjog és Isten Igéjének rendelkezései között az igazmondási kötelezettség tekintetében, amennyiben eljárásjogunk tolerálja az elkövető eljárásbani hazugságait – mindaddig, amíg azok nem illeszthetőek valamely sui generis tényállás (pl. hamis vád) keretei közé.³⁹ Ezzel szemben a Biblia egységes standardot jelenít meg, nem ismeri a szükségszerű hazugság, illetve a kegyes füllentés kategóriáit sem.⁴⁰

5.2. A büntetés

A minősítés elvégzését követően kerülhet sor a büntetés kiszabásra. A büntetés kiszabás során értékelhető egyes releváns tényezőkre vonatkozóan a BK 154. szám ad részletes leírást és támpont-rendszert a jogalkalmazói mérlegelést elősegítendő. A büntetést - céljának (37. §) szem előtt tartásával - a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez.⁴¹ A bűnösségi körülményeket minden esetben egymással egybevetve, összefüggésükben kell értékelni. Nem a számuk, hanem az adott esetben meglevő hatásuk a döntő a büntetés meghatározásánál.

³⁷ Nagy – Tokaji, 170. o.

³⁸ 5. zsoltár 7. verse; Jeremiás 7:4; Jelenések 21:27.

³⁹ Azon személyek, akikkel szemben büntetőeljárás folyik, nem valósítják meg a bűncselekményt, amikor tagadásukkal más terhelt-társukat vádolják hamisan a cselekmény elkövetésével. ("védekezési hazugság") Ha azonban ez olyan személy ellen irányul, aki az ügyben eddig még nem szerepelt, megvalósulhat a bűncselekmény.

⁴⁰ 3 Mózes 19:11; Jób 6:28

⁴¹ 83. § (1)

A hivatkozott állásfoglalás szerint a törvény idézett rendelkezése a bíróságok számára azt a kötelezettséget jelenti, hogy a büntetés kiszabás során figyelembe jövő valamennyi alanyi és tárgyi tényt felderítsék, és a jogkövetkezmények alkalmazásakor értékeljék. A büntetés kiszabási tényezőket – érthető módon - nem lehet egyszer s mindenkorra meghatározni. A folyamatos kulturális és gazdasági változások ellenére időről-időre szükséges egy olyan általános iránymutatás, mely - ha nem is véglegesen, de hosszabb távon - felsorakoztatja mindazt, aminek felderítését és értékelését a bíróságoktól indokoltan tartja.

Értelemszerűen a bíróság által megállapított minősítéshez kapcsolódó büntetési keret jelenik meg a legmeghatározóbb büntetést befolyásoló tényezőként. Ez jelöli ki azokat a határokat, amelyek között a súlyosító és enyhítő - összefoglalóan a büntetést befolyásoló - körülmények a büntetést alakíthatják.

A büntetést befolyásoló körülményeket nem elvont általánosságban, nem mechanikusan, hanem a konkrét ügy tényeire vonatkoztatva kell értékelni.⁴² Valamely, általában súlyosítónak vagy enyhítőnek tartott tényezőt akkor lehet a konkrét ügyben is ilyenként értékelni, ha az indok, amely miatt annak súlyosító vagy enyhítő hatása van, az adott ügyben is megállapítható. Ugyanazon tény más cselekmény vagy más elkövető vonatkozásában közömbös vagy ellenkező hatású is lehet. Ennek az okfejtésnek elsősorban Káin indulatosságának mérlegelése körében lehet jelentősége – ahogyan azt már korábban is kifejtettük.

Párhuzamba állítva ezt az álláspontot a bűnesetet megelőző okfolyamat egyik lényeges mozzanatával, az áldozat visszautasításával; kijelenthetjük, hogy pl. Káin és Ábel történetében a Káin által bemutatott áldozat – egészen pontosan annak jól megragadható tulajdonságai; a mennyisége, íze, állaga stb. - egy más személy részéről történő bemutatása egy hívő, törekvő és örömteli szívet is kifejezhetett (volna). Ugyanaz a termés – ám két különböző szív.

A büntetést befolyásoló tényezők között különbséget tehetünk az alanyi, illetve tárgyi jellegűek között. A büntetést befolyásoló alanyi tényezők között említést érdemel az a jogalkalmazói zsinórmérték, amely szerint a bűncselekmény méltányolható indítóoka enyhítő, az erkölcsileg különösen elítélendő oka – azaz pl. Káin tette - súlyosító körülmény. Az elkövető önfeljelentése is enyhítő körülmény, esetünkben erről sincsen szó. Ehhez

⁴² BK 154.

kapcsolódóan a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás enyhítő körülmény, és a részbeni beismerés is az lehet. Nagyobb a nyomatéka, ha az felderítő jellegű; ilyen esetben a cselekmény egészére kiterjedő beismerésnek a bűnösség részbeni tagadása mellett is enyhítő hatása van. Tettezés esetén csak a bűnösség elismerésének és a megbánásnak van jelentősége. Az elkövető cselekmény után tanúsított elvetemült magatartása súlyosító körülmény – ennek az elemnek Káin tettének megítélésakor is különös szerep jut. A büntetést befolyásoló tárgyi körülmények közül ki kell emelni, hogy a kitartó, a fondorlatos, a gátlástalan, a garázda, az orvul való vagy egyébként veszélyes elkövetési mód súlyosbító körülmény, és ugyanígy értékelendő, ha az elkövető a bűncselekménnyel szükségszerűen együtt járó szenvedésnél nagyobb testi vagy lelki gyötrelmet okoz. Az élet és a testi épség elleni bűncselekményeknél az elkövetéshez használt eszköz különös veszélyessége súlyosító körülmény.⁴³ Szintén súlyosító körülmény, ha az adott módon használva nagy biztonsággal, az elhárításra esélyt sem hagyva, alkalmas a halálos eredmény előidézésére (pl. amennyiben Káin hátulról sújtotta le testvérét, akkor ez ilyen módon kerülhet értékelésre a „büntetés kiszabás” során). Az eszköz különös veszélyessége nem értékelhető súlyosítóként, ha a bíróság erre is tekintettel minősítette súlyosabban a cselekményt.

Szintén súlyosító körülmény, ha a sértett védtelen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy, terhes nő vagy az elkövető közeli hozzátartozója (pl. testvér, mint Ábel).

6. Ehelyütt nem megkülönböztetve a fő- és mellékbüntetések, illetve intézkedéseket, valamint a különböző hátrányokat osztályozó egyéb elméleti konstrukciókat, tekintsük át a Káin által elszenvedett hátrányokat!

A büntetés célja a hatályos Btk. 37.§-a alapján a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. Maga a büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A 22. § b) pontja értelmében a büntethetőséget kizárja kóros elmeállapot, ám nyilvánvaló, hogy ebben az esetben sem gyengeelméjűség, szellemi leépülés, sem a kóros elmeállapot valamely egyéb formája nem volt (lett volna) megállapítható, illetve vélelmezhető. Ugyanígy kizárhatjuk az

⁴³ uo.

említett rendelkezés f) pontja szerinti jogos védelmi helyzetet, illetve a g) pont szerinti végszükség lehetőségét is, amennyiben Isten, Ábel vagy más személy részéről nem merült fel olyan lenyűgöző erejű – másként el nem hárítható – közvetlen támadás (és nem állott elő olyan objektívnek mondható veszélyhelyzet sem), amely a következmények elhárításának szükséges, illetve emocionálisan menthető mértékének illetően áthágását esetlegesen indokolhatta volna.

A 32. § - a büntethetőséget megszüntető okok katalógusa – két sajátos szempontot is felvet: sajátos büntethetőséget megszüntető ok egyrészt az elkövető halála [b) pont], illetve – egyebek mellett - a tevékeny megbánás [d) pont]. Előbbi logikusan irányítja gondolatainkat azon lehetőség felé, hogy Káin életben maradásának egyik lehetséges és szükséges oka éppen az érdemi, valóban megélt (elszenvedett) büntetés szükségessége (az elkövető halála egyébiránt a már kiszabott büntetés végrehajtását is lehetlenné teszi [60. § a) pont]. Utóbbi pedig kiemeli azt a – máskülönben örvendetes és biztató – tény, hogy Káinnak – talán - még szörnyű tette után is lett volna lehetősége a bocsánatkérésre, jóvátételre, érdemi megbánásra, ha Isten Ábel hollétét firtató kérdésére alázatos és töredelmes szomorúsággal felel meg.⁴⁴

Amit Káin tette nyomán következményként látunk megvalósulni, az egy ki- és elszakadás az addigi közegből, ami a szövegkörnyezet és a konkrét utalások alapján hátrányos, büntetés-jellegű változás. A mai jogi műnyelv közügyektől eltiltásban,⁴⁵ kitiltásban,⁴⁶ illetve kiutasításban⁴⁷ megtestesülő intézményei állnak a legközelebb az akkori jogkövetkezményekhez – még akkor is, ha a párhuzam részben erőltetett, részben túlzó. Említenünk kell továbbá a 77/B. § (1) bekezdése szerinti vagyonek Kobzás intézményét is, amelynek elrendelésére a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon tekintetében kerülhet

⁴⁴ A Btk. 36. § (1) bekezdése értelmében nem büntethető, aki a személy elleni (XII. fejezet I. és III. cím), közlekedési (XIII. fejezet) vagy vagyon elleni (XVIII. fejezet), háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítói eljárás keretében megtérítette vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette. A (2) bekezdés alapján a büntetés korlátlanul enyhíthető az (1) bekezdésben említett bűncselekmények esetében, ha az elkövető az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítói eljárás keretében megtérítette vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette.

⁴⁵ 53. § Azt, akit szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélnék, és méltatlan arra, hogy a közügyekben részt vegyen, azok gyakorlásától el kell tiltani.

⁴⁶ 60. § (1) A törvényben meghatározott esetekben azt, akit szabadságvesztésre ítélnék, egy vagy több helységről vagy az ország meghatározott részéből ki lehet tiltani, ha e helyeken tartózkodása a közérdeket veszélyezteti.

⁴⁷ 61. § (1) Azt a nem magyar állampolgár elkövetőt, akinek az országban tartózkodása nem kívánatos, a Magyar Köztársaság területéről ki kell utasítani. A kiutasított köteles az ország területét elhagyni, és a kiutasítás tartama alatt nem térhet vissza.

sor. Káin esetében önmagában a földönfutó léte kényszerítettség megfosztotta őt azon javak elvitelének és élvezetének lehetőségétől, melyeket esetlegesen Ábeltől szerzett volna az ölési cselekmény realizálását követően.

7. Tanulságok a ma embere számára

Isten elképesztő mértékű kegyelme átüt ezen a történeten is; előre figyelmeztet (világossá teszi, hogy mi a helyes, s ebből következően elvárt magatartás), s ha elkövettünk valamit, utóbb is szelíden kérdez, hogy megkönnyítse megtérésünket. Már Ádám és Éva történetében is megalázó az a szeretet, amit a megtévedt emberpár iránt tanúsít, amikor a kiűzetéskor egy bőrruhával ajándékozza meg őket; s ugyanígy gondoskodik Káinról is, amikor egy megkülönböztető jellel biztosítja életben maradását.

A bűnt nem relativizálja, Ő a tökéletes viszonyítási és igazodási pont. Rendelkezéseinek érvényességét saját vérének pecsétjével igazolta és tette megkérdőjelezhetetlenné számunkra. A mindenkori büntetőjog egyik gyengesége, hogy a szándékokra, lelki mozgatórugókra csupán következtetni tud, a cselekmény körülményeiből visszakövetkeztetve azokra. Isten ezzel szemben tökéletesen ismeri azt is, ami a szív mélyén van,⁴⁸ s onnan előtörve pusztít. A büntetőjog ultima ratio jellegéből is adódóan a büntetőjog nagy erőtlensége, hogy egy teljes, kifejtett folyamatból csak a legvégső mozzanatot ragadja ki és értékeli, ami szükségképpen vezet ahhoz a nagyfokú eszköztelenséghez, amelyben önmagát a jogkövetkezmények tekintetében a féken tartás, távol tartás, hűvösön tartás kategóriáira korlátozza. Különösen az ún. jogállami büntetőjogra igaz, hogy értéksemlegességet mímelve behunyt szemmel hallgat, s csak akkor eszmél, ha az írott törvény betűje súlyos és durva támadást szenved. A hatóság a gondolatokat, véleményeket, érzéseket mindaddig tudatosan kívül rekeszti vizsgálódási körén, amíg azok jogilag releváns tényként meg nem jelennek egy konkrét indítványban. A mindent szabad, de nem minden hasznos bibliai alapelvét sajátosan értelmezve a klasszikus büntetőjog a majdnem mindent szabad, még ha nem is minden hasznos álláspontjára helyezkedik. Áttörést sejtető fejlemény az ún. resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás intézményeinek megjelenése a magyar büntetőjogi megoldások között is, amennyiben ezek elmozdulást sejtetnek az érdemi – tehát

⁴⁸ Márk 7:21-22

lelki, érzelmi és anyagi – reparáció irányában – valamennyi érintett vonatkozásában, tehát az elkövető megbánására és a sértett lehetséges pszichikai szenvedéseinek eliminálására is gondot fordít.

Isten nem okozatossági elméleteket gyárt, hanem leírja a következményekkel is számoló abszolút igazságot egy-egy magatartás vagy tulajdonság vonatkozásában.

Számos író⁴⁹, gondolkodó és művész próbálta meg az idők folyamán értelmezni a történetet, olykor kiszínezve, átírva azt; addig “feltáratlan”, titkos okokat, mögöttes megfontolásokat jelenítve meg – mintegy “megoldva” és továbbgondolva az ügyet. Ezek az értelmezések gyakran az adott történeti, kulturális közeg pillanatnyi konfliktusait és ellentmondásait vetítették/vetítik vissza az ábeli történetre.

Bármire is jussunk, lényeges megállni egy pillanatra és rögzíteni a tényeket. Lehetséges, hogy Káin tettében valóban többféle indulati elem, motiváció és késztetés is fellelhető, ám két tény nyilvánvaló; egyrészt, hogy Káinnak Isten figyelmeztetése nyomán lett volna lehetősége megálljt parancsolni indulatainak, ma közkeletűbb kifejezéssel élve: érzéseinek, másrészt, hogy az Írás nem véletlenül rögzít csupán néhány mozzanatot a teljes családtörténetből és magából a bűntényből is. Ezek ugyanis azok az elemek, gondolati és hitbéli kapaszkodók, amelyek számunkra szükségesek, azaz alkalmasak a befogadó olvasó megjobbítására, igazságban való nevelésére egy szembesítő kérdésfeltevés formájában: Hol állsz Te? Mire és mennyit áldozol? Időben, figyelemben vagy éppen pénzben? Miként kezeled a keserűséget, a felömlő vágyakat vagy éppen a kedvetlenséget. Mikor szeded le a fejedet és természetesnek gondolod-e gyilkos indulataidat? Vagy az azzal rokon szeretetlenséget és érzéketlenséget testvéred szenvedése láttán?

Kell, hogy mindezt végiggondoljuk. Leginkább azért, hogy növekvő ismerettel és hittel mondhassuk: “Mi nem tartozunk azok közé, akik elpártolnak és elkárhoznak, hanem azok közé, akik hisznek és megmentik életüket”.⁵⁰

⁴⁹ pl. Szathmáry Sándor, az eszperantista írt Káin és Ábel címmel novellát, melyben a két címszereplő családjának lassú egymás ellen fordulását jeleníti meg, igen érzékletesen vázolja fel egy egyre gyorsuló fegyverkezési verseny lelki nyomorúságait és tragikus végkifejletét.

⁵⁰ Zsidók 10:39